

"AMIR TEMUR TEMURIYLAR DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMI DIPLOMATIK ALOQALARI"

Baxtiyorov Shoxrux G'ulom o'g'li
O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika Instituti
2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Amir Temur hukmronlik davrida davlat boshqaruvi haqida ma'lumotlar keltirilgan va chet mamlakatlar bilan diplomatik aloqalari keltirilib o'tilgan. Amir Temur saltanatning boshqaruvida o'n ikki qoidaga butun hayoti davomida rioya etganligi ta'kidlagan. Temur saltanatida boshqaruv idoralari dargoh va devonlarning faoliyati, rahbarlikka tayinlanganlarning shaxsiy xususiyatlari haqida ma'lumot keltirib o'tilgan. Bundan tashqari diplomatik sulhlar savdo bitimlar hammasi Amir Temurning o'z qarorgohida bo'lishi bu maqolada keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Kengash, tuzuklar, amirlar, sayyidlar, mashoyixlar, dargoh, devon, vazirlik, qarorgoh, xon, saroy, davlat, qo'shin, mashvarat.

Amir Temur mamlakat tinchligi, farovonligi va taraqqiyotida hukmdor roli o'ynashini chuqur anglab yetgan davlat arbobi edi. Chunki uning davrida taraqqiyot, tinchlik ko'pincha podshohlarning siyosiy ilmi, aql-zakovati, adolatli, xushyorligi va boshqa sifatlariga bog'liq bo'lgan, aks holda, davlat va xalq tanazulga yuz tutishi mumkin edi. Kuchli davlat barpo etmoqlik uchun bevosita rahbar shaxsigina adolatli va komil inson bo'lishi yetarli emas, maqsadga erishish uchun uning atrofdagi rahbarlar ham o'z kasbining ustasi, fidoyisi va xalol bo'lishlari shart. Amir Temur davlatning shon-shuhratini ta'minlagan muhim kuch uning vazirlari, amaldorlari va sipohiylari edi. Xodimlarning to'g'ri tanlagani va ularning kuch-quvvatidan davlatni boshqarishda foydalangani Amir Temurning eng muhim yutuqlaridan bo'lgan. Amir Temur davlatni boshqarishda ikki toifa kishilar Forsiy va Chig'atoylarning mavqeyi, bilim va tajribasidan foydalangan ayni damda, ularning kuch va imkoniyatlarini cheklashga intilganlar, bu esa barcha sohalar ustidan nazorat o'rnatishga imkon bergan. Temur saltanatida boshqaruv idoralari: dargoh (saroy) va devon (vazirlik)larga bo'lingan.

"Tuzuklar"da Amir Temur davlatini yetti vazir boshqargan haqida gap boradi. 1. Mamlakat va raiyat vaziri. Bu vazir mamlakatning muhim ishlarini, kundalik muomolarini, raiyat ahvolidi, viloyatdan oligan hosil, soliq-o'lponlar, ularni taqsimlash ishlari yuklatilgan.

2. Sipoh bo'yicha vazir. Sipohiylarning moashlari va tanholarini boshqarga, porokandalika tushib qolmaslik uchun sipoh ahvolidan hukmdorga xabar berib turgan.

3. Egasiz qolgan o'lib ketgan va qochib ketganlarga tegishli mol-mulkni boshqargan, zakot va bojlarni to'lagan.

4. Sarkori xosa, saltanat ishlarini yurituvchi vazir. U butun mamlakatni kirim-chiqimlari, xazinadan sarf qilinadigan xarajatlardan ogoh bo'lgan.

5,6,7. Sarhadlar va tobe mamlakatlarga tegishli ishlarni boshqaruvchi uch vazirdan iborat hay'at bo'lgan. Amir Temur saltanatning boshqaruvida va uni yanada mustahkamlashuvida "tuzuklari"dagi o'n ikki qoidaga butun hayoti davomida rioya etganligini takidlagan.

1. Islom dini va shariati qonun-qoidalariga rioya qilishi, uni qo'llab-quvvatlash.

2. Saltanatning ustunlarini tashkil etgan o'n ikki tabaqa va toifadagilar bilan bamaslahat ish ko'rish, siyosatini yurgizish.
3. Maslahat, kengash, tadbirkorlik, faollik va hushyor-ehtiyotkor bo'lish.
4. Davlat ishlarini saltanat qonun-qoidalariga asoslangan holda boshqarish.
5. Amir va sipohioylar bilan yaxshi munosabatda bo'lish, ularga izzat va hurmat ko'rsatish, martaba va unvonlarini hurmat qilish.
6. Adolat va insof bilan siyosat yurgizish.
7. Sayyidlar, ulomo-yu mashoyixlar, oqilu donolar, muhaddislar, tarixchilarni izzat-hurmat qilish. Fan va ma'daniyatga homiylik qilish
8. Biror ishni amalga oshirishga qaror qilgan bo'lsa, unga butun vujudi bilan kirishish va uni oxiriga yetkazish.
9. Roiyat (oddiy xalq) ahvolidan doimo ogoh bo'lish.
10. Turk, tojik, arabu ajamlarning turli toifalariga do'stona munosabatda bo'lish.
11. Barcha qarindosh-urug' bilan martabasidan qat'iy nazar yaxshi munosabatda bo'lish.
12. Sipohiylarga, qo'shinga e'tiborli bo'lish

Amir Temur davri diplomatiyasini o'rganish milliy davlatchiligimiz tarixi va moxiyatini yanada kengroq tushinishimizga katta ahamiyat kasb etadi. Manbalar Amir Temur diplomatiyasida tinchlik, o'zaro hurmat raqibga shafqat qilishi va unga katta imkon yaratish, har qanday og'ir sharoitda ham elchilikni qadrlash, diplomatik qoidalarga qat'iy amal qilish, inson hayoti daxlsizligi, gumanizm g'oyalari ustivor bo'lishini ko'rsatadi. B.S. Mannonov ham: "Amir Temur diplomatiyasining o'ziga xos tomonlaridan biri, u uzining barcha murojatlarida, hatto qat'iy talab shaklida, yozilgan nomalarda ham Sharq diplomatiyasi etiqodlariga rioya qiladi. Sohibqiron Amir Temur diplomatik munosabatlarda tashabus ko'rsatib, xalqaro aloqalarni rivojlantirishga intilgan. Tenglik, raqibiga yon bosish, hurmatlilik kabi fazilatlar uning diplomatiyasiga xos xususiyatlar edi. Sohibqiron diplomatiyasida mardlik va jasorat bir-birini to'ldiruvchi asosiy arqonlardan edi. Demak, Sohibqiron Amir Temur diplomatik yo'lda mafkuralar, dinlar, xalqlarning talab-etiqodlarini hisobga olib, ularning uzoro hurmat saqlashi, miliy hamda diniy jihatdan beobro' qilmaslik tarafdori bo'lgan. Sohibqiron bugungi kunda globalashuvda muhim hisoblangan intergasiyaning dastlabki darakchilari. U To'xtamish, Barquq, Boyazid va boshqa yirik diplomatiyalardan farqli o'laroq, bir dinni boshqa dinga, mafkurani o'zga mafkuraga qarshi qo'ymay, har qanday ziddiyatning ijobiy yechimini topishga intilgan. Sohibqiron Amir Temur o'z zamonasining talab ehtiyojlaridan kelib chiqib davlat boshqaruvini takomillashtirdi, unga yangicha ruh va mazmun berdi. Davlat tarkibiy tuzilishi harbiy-siyosiy tartiblarga asoslangan bo'lsa-da, jamiyat rivoji, barcha ijtimoiy tabaqalarning manfaatlarini ta'minlash nazarda tutilgan edi. Sohibqiron davlat boshqaruv ishlarida islom qonun-qoidalariga asoslangan. Uning Qur'oni karim va Hadisi shariflarga munosabati samimiy va oliy darajada bo'lgan. Payg'ambar avlodlari, shayxul-mashoyixlarga hurmati cheksiz edi. Davlatni kuchaytirishda ham aynan shunday kishilarga tayanib ish yuritgan. Amir Temur 1402-yil yozida Fransiya va Angliyaga maxsus elchilar orqali Karl 6 va Genrix 4 nomlariga maktublar yo'llaydi. Elchilar Parijga 1403-yil may oyida yetib boradilar.

Fransiya qiroli Karl 6 1403-yil 15-iyunda Amir Temurga yo'llagan javob xatida ma'lum bo'lishicha, Amir Temur takliflari Fransiya tomonidan mamnuniyat bilan qabul qilingan.

Xuddi shu davrda Amir Temurning Angliya qiroli Genrix 4 bilan olib borilgan diplomatik munosabatlarida g'arbiy viloyatlar hokimi Mironshoh faol qatnashdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shoxistajon Uljaeva "Amir Temur davlat boshqaruvi" "Akademnashr" T 2017 23 bet
2. "Temur tuzuklari" Toshkent 1991. 14, 53, 57 betlar
3. Mannonov B.S "Amir Temur diplomatiyasi" 105, 106. bet
4. A. Muhammadjonov "O'zbekiston tarixi" T. 2017 116, 117, 123 betlar.
5. Nizomiddin Shomiy."Zafarnoma" 95 bet.